

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Слободяник Наталія Анатоліївна

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА
З МОЛОДІЮ ЩОДО ГОТОВНОСТІ СТВОРЕННЯ СІМ'Ї**

спеціальність 231 «Соціальна робота»

РЕФЕРАТ

випускної кваліфікаційної роботи
за освітньо-професійною програмою
«Соціальна робота»
(Соціально-психологічна реабілітація)»

Умань – 2021

Випускною кваліфікаційною роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: кандидат педагогічних наук, доцент
Балдинюк Олена Дмитрівна

РЕЦЕНЗЕНТ: кандидат педагогічних наук, доцент Бондаренко Галина
Василівна

Захист відбудеться 16.12.2021 р. о 9 годині на засіданні Екзаменаційної комісії.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 202

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ.....

1.1. Молода сім'я як об'єкт соціальної роботи.....

1.2. Сучасні уявлення студентської молоді про проблему батьківства.....

Висновки до першого розділу.....

РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ.....

2.1. Виявлення соціально-психологічних особливостей у виборі шлюбного партнера.....

2.2. Формування у студентів відповідального сприйняття шлюбу та сім'ї.....

2.3. Результати експериментальної діяльності по формуванню готовності студентів до шлюбно-сімейних відносин.....

Висновки до другого розділу.....

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ДОДАТКИ.....

Актуальність дослідження. На сьогодні у суспільстві відбуваються значні соціальні перетворення, які приводять до трансформації існуючих раніше норм і традицій та сприяють зміні стилю і способу життя людей, в тому числі сучасної студентської молоді. У зв'язку з цим особливо гостро постає питання збереження і акцентування основних соціальних інститутів, зокрема сім'ї, з притаманними їй традиційними цінностями, з урахуванням змін, що намітилися в рамках вимог до взаємодії партнерів в шлюбі й перш за все їх готовності до цього.

Проблеми виникнення та розвитку сім'ї, сімейно-шлюбних відносин, ролі сім'ї в житті суспільства і кожного індивіда окремо упродовж тривалого часу цікавить людство. Проте, з практичного боку в Україні щорічно розлученням закінчується 70% шлюбів, що свідчить про перебування партнерів завжди в активному пошуку, які в подальшому стануть подружжям, з теоретичної – проблеми вибору шлюбного партнера не є сьогодні досконально вивченими: у них залишається багато спірних питань.

У зв'язку з високою значущістю проблеми створення молодого сім'ї в останні роки помітно зросла кількість наукових публікацій, присвячених цій темі.

Проблеми молодого сім'ї, її особливості розглядаються у різних сферах наукової і суспільної практики – психології, соціології, демографії, в теорії та практиці соціальної роботи. Зокрема, теорії вибору шлюбного партнера розробляли К. Девіс, Р. Зідлер, А. Керкгофф, Б. Мурстрейн, Р. Сентерс, Р. Уінч та інші.

Соціально-педагогічні, етичні питання підготовки молоді до сімейного життя, а також компетентності психологічної готовності до створення сім'ї розкривались у працях М. Алексєєвої, Т. Афанасьєва, Т. Буленко, Т. Гурко, І. Дубровіної, Д. Немировського.

Проблеми сучасної студентської сім'ї вивчали: Л. Авдеева, А. Вишнинецька, А. Капська, Н. Лагойда, Г. Муратова.

Необхідність вирішення проблеми підготовки молоді до шлюбно-сімейних стосунків відзначається в роботах В. Бойко, Є. Ільїної, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського. Серед ознак зрілості молодих людей можна виділити почуття відповідальності, почуття самостійності прийняття рішень, що базується на реальному сприйнятті світу.

Значний внесок у дослідження питання проблеми готовності молоді до створення сім'ї мають праці таких учених як Г. Дьоміна, Н. Дубравська, С. Кебіцький, Т. Левицька та інші.

Актуальність даної проблеми зумовила вибір теми магістерської роботи **«Соціально-педагогічна робота з молоддю щодо готовності створення сім'ї»**.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей соціально-педагогічної роботи з молоддю щодо готовності створення сім'ї.

Відповідно до теми та мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити поняття «сім'я», «молода сім'я».
2. Охарактеризувати ставлення студентської молоді до батьківства.
3. Визначити чинники, які впливають на планування молодої сім'ї.
4. Проаналізувати особливості соціальної підтримки молодих сімей як форми соціальної роботи.
5. Відповідно отриманих результатів емпіричного дослідження, визначити основні підходи формування готовності студентської молоді до шлюбно-сімейних відносин.

Об'єкт дослідження – робота з молоддю.

Предмет дослідження – соціально-педагогічна робота з молоддю щодо готовності створення сім'ї.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених задач було використано такі методи: теоретичні методи дослідження (аналіз, синтез, порівняння), методи збору емпіричної інформації (опитування, анкетування) і методи обробки одержаних даних (кількісні і якісні).

Теоретичне значення дослідження полягає в розкритті понять «сім'я» та «молода сім'я»; визначенні чинників впливу на планування молодої сім'ї; аналізі особливостей соціальної підтримки молодих сімей як форми соціальної роботи; визначенні основних підходів формування готовності студентської молоді до шлюбно-сімейних відносин.

Практичне значення. Було апробовано програму «Благополучна молода сім'я», мета якої полягає у формуванні традиційних сімейних цінностей і особистісної готовності сучасної студентської молоді до шлюбно-сімейних стосунків.

Результати дослідження можуть бути використані у закладах вищої освіти при вивченні курсів «Психологія сім'ї», «Сімейне виховання», «Соціальна педагогіка».

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилась в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. У дослідженні брали участь 58 студентів 1-4 курсів факультету соціальної та психологічної освіти (Спеціальність «Соціальна робота» та «Психологія»).

Було використано анкету «Мотиви вступу до шлюбу», методiku М. Рокіча «Ціннісні орієнтації особистості», метод незакінчених речень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлювалися на Всеукраїнській конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 2021), Міжнародному науково-практичному симпозиуму з інклюзивного туризму (Умань, 2021), Всеукраїнській конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 2021), науково-практичному семінарі «Тренінгові технології у соціальній роботі» (Умань, 2021).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 110 сторінок (основна частина – 94 сторінки).

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито поняття «сім'я», «молода сім'я».

Сім'я займає ключове положення серед інших соціальних інститутів. Необхідним є дослідження проблем сучасної молоді сім'ї з метою пошуку ресурсів для подолання кризових явищ та надання фахової психологічної допомоги.

Законодавчо поняття «молода сім'я» визначається як подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років або як неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років. Створення молоді сім'ї відбувається шляхом оформлення шлюбних стосунків.

Молодою вважається сім'я з моменту укладення шлюбу або початку спільного проживання і до народження першої дитини.

Під «студентською сім'єю» ми розуміємо сім'ю, де один з подружжя або обоє вступають у будь-яку форму шлюбного союзу (офіційно зареєстрованого або фактичного).

Одним з ефективних шляхів дослідження ступеню готовності молодих сімей до народження і виховання дітей є з'ясування їх дітородних намірів. Найпоширенішою характеристикою дітородних орієнтацій є бажана кількість дітей, під якою розуміють кількість дітей, яку хотів би мати респондент за наявності необхідних умов, виходячи лише з його особистих схильностей (тобто без врахування конкретних життєвих обставин, зокрема матеріальних умов, що наразі склалися).

2. Охарактеризовано ставлення студентської молоді до батьківства.

Проблема цілеспрямованого вивчення ставлення молоді до материнства і батьківства в науковому плані досі залишається відкритою. Дослідження показують, що уявлення молоді відносно власної сім'ї нерозривно пов'язані з народженням та виховання дітей. Відповідно, необхідними передумовами для укладання шлюбу є економічна спроможність та незалежність, готовність узяти на себе відповідальність за виховання та розвиток дітей, наявність

додаткових обов'язків, до чого молодь, зокрема студентська, що не завжди готова.

Компоненти батьківства включають турботу (задоволення соціальних, емоційних потреб дитини, захист від хвороб, шкідливих умов, шкоди, відкидання, насильства тощо), контроль (нормативне структурування кордонів поведінки й діяльності дитини) та сприяння розвитку і реалізації потенціалу дитини в різних сферах.

Значна частина студентської молоді розглядає батьківство і виховання дітей як значиму сімейну цінність, надаючи при цьому пріоритет професійній і соціальній активності подружжя і їх емоційним відносинам. Емоційні відносини в батьківській родині впливають на формування ціннісно-позитивного ставлення до батьківства. Молоді люди, які оцінюють емоційні стосунки в батьківській родині як близькі та позитивні, виявляють високу значимість цінності батьківства, в порівнянні з однолітками, дитячо-батьківські відносини яких були дистантними.

До числа сімейних факторів, які визначають очікування респондентів щодо труднощів і суб'єктивної задоволеності сімейним життям, входять гендерна приналежність, наявність або відсутність романтичного партнера, виховання в повній або неповній сім'ї, вік.

Від сімейного життя та майбутнього батьківства молодь в цілому має позитивні очікування. Найбільші труднощі прогнозуються респондентами в період очікування дитини і перший рік його життя, тобто на початку реалізації батьківської функції. Також труднощі зв'язуються ними з адаптацією до чоловіка, з вихованням дітей та реалізацією господарсько-побутової функції.

3. Визначено чинники, які впливають на планування молодої сім'ї.

До таких факторів можна віднести:

– економічні умови (несприятливі обставини життєдіяльності сім'ї, відсутність комфортного житла; недостатні грошові доходи батьків; низька матеріальна забезпеченість, в тому числі відсутність можливості додаткового

навчання дитини в музичній школі, ізостудії, в гуртках і секціях; безробіття або часткова зайнятість батьків, інфляція тощо);

– медико-соціальні проблеми (інвалідність, хронічні захворювання членів сім'ї, включаючи алкоголізм і наркоманію, порушення репродуктивної функції, нехтування санітарно-гігієнічними нормами);

– соціально-демографічні чинники (поява небажаної дитини, неповна або багатодітна сім'я, родина з повторним шлюбом і зведеними дітьми, сім'я з неповнолітніми батьками тощо);

– соціально-психологічні проблеми (незрілість, безвідповідальність, егоїзм батьків, їх педагогічна неспроможність, низький освітній рівень; деструктивні емоційно-конфліктні відносини між подружжям, батьками і дітьми; озлобленість батьків, розчарування в житті, асоціальна спрямованість поведінки);

– морально-етичні фактори (низький морально-етичний рівень членів сім'ї, аморальність і бездуховність, відчуження особистості);

– правові чинники (правовий нігілізм, низький рівень правової культури, правова функціональна безграмотність, насильство, правопорушення тощо).

4. Проаналізовано особливості соціальної підтримки молодих сімей як форми соціальної роботи.

У здійсненні сімейної політики важливу роль відіграють органи місцевого самоврядування, які в своїй діяльності керуються Конституцією України, Сімейним Кодексом України, Кримінальним Кодексом України, Законом України «Про соціальні послуги», іншими нормативно-правовими документами. В цілому потрібно сказати, що правовою основою підтримки молодих сімей є законодавство і прийняті відповідно до нього різні акти, рішення, постанови уповноважених в цій сфері органів. Слід зазначити, що реалізація державної сімейної політики по відношенню до молодої сім'ї має свої особливості, в силу специфіки молодої сім'ї, де подружжя тільки починають освоювати нові соціальні ролі, організовувати власне господарство тощо. Держава проводить цілеспрямовану сімейну політику щодо як сімей

зрілого віку, так і молодих сімей, законодавчо надаючи їм самостійний соціальний статус і забезпечуючи дотримання прав сім'ї в соціальному житті суспільства. Молода сім'я при цьому розглядається не як засіб відтворення робочої сили, а як інститут відтворення і виховання особистості, формування гармонійно розвиненої людини. Державна політика щодо молодої родини не зводиться тільки до матеріальної підтримки і допомоги у виконанні її функцій, а спрямована на створення умов для активної інноваційної участі сімейного союзу в житті українського суспільства. Основною стратегічною метою реалізації сімейної політики держави по відношенню до молодої сім'ї є організація відповідних умов для створення, збереження, розвитку благополучної молодої сім'ї в якості суб'єкта соціальної структури українського суспільства, зміцнення сімейного способу життя і в повній мірі виконання сім'єю функцій як соціального інституту.

Соціально-педагогічна робота з молодою сім'єю – це система взаємодії соціальних органів держави, суспільства та сім'ї, спрямована на поліпшення умов її життєдіяльності, розширення можливостей у реалізації прав і свобод, визначених міжнародними та державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку всіх її членів, залучення до трудового, суспільно творчого процесу.

Виділяють такі форми державної допомоги молодим сім'ям:

- грошові виплати сім'ям на дітей і в зв'язку з народженням, утриманням та вихованням дітей;
- трудові, податкові, житлові та ін. пільги;
- безкоштовні натуральні видачі родині і дітям (дитяче харчування, ліки, харчування вагітним жінкам);
- соціальне обслуговування молодих сімей (надання конкретної психологічної, юридичної допомоги, консультування, соціальні виплати).

Підготовка студентської молоді до формування готовності до сімейного життя і відповідального батьківства передбачає:

- 1) широку пропаганду позитивного досвіду сімейного виховання;

- 2) формування у молоді активних життєвих позицій;
- 3) розширення знань про сім'ю, закономірності її розвитку, традиції і звичаї сім'ї, сімейного укладу, сімейного етикету, психології статі тощо;
- 4) виховання у молоді поваги до сімейних духовно-моральних цінностей у навколишньому мікро- і макросоціумі;
- 5) формування відповідального батьківства через просвітницьку роботу;
- 6) введення в навчальний процес освітніх установ спеціальних програм, курсів, спецпрактикумів, які розкривають сутність підготовки молоді до батьківства, таких, як «Психологічні аспекти сімейного виховання», «Взаємодія сім'ї і школи», «Сімейна педагогіка», «Усвідомлене батьківство» тощо;
- 7) перегляд державного освітнього стандарту і введення в навчальну програму педагогічних вузів предметів спеціальної підготовки студентів для освоєння ними специфіки роботи з сім'єю.

5. Відповідно отриманих результатів емпіричного дослідження, визначити основні підходи формування готовності студентської молоді до шлюбно-сімейних відносин.

У процесі виявлення ціннісних орієнтацій студентів за допомогою анкетування і за методикою М. Рокича була визначена наступна закономірність: студенти чітко позначали свої переваги, пов'язані з індивідуальними, особистісно значущими якостями, такими як щастя, життя, здоров'я, гуманізм, свобода тощо, але при цьому відчували певні труднощі при виділенні суспільно значущих якостей (патріотизм, альтруїзм та інші). Для них була характерна недостатньо яскраво виражена спрямованість на материнство/батьківство як особистісно значущу цінність. Студенти не виявили достатнього інтересу до проблеми материнства/батьківства, недостатньо глибоко усвідомлювали значимість формування такої цінності в ході свого навчання у навчальному закладі й не розглядали цей процес як безпосередню основу для підготовки себе до самостійної сімейного життя, нерідко просто переносили морально значущі особистісні цінності на систему

професійної педагогічної підготовки, не виділяючи її специфіки. В ході бесід було встановлено, що викладачі університету в своїй практичній діяльності слабо орієнтуються на ціннісні установки, необхідні для успішної підготовки студентів до самостійного сімейного життя.

В результаті аналізу систем моральних цінностей нами було встановлено, що вище місце в структурі індивідуальної системи цінностей у студентів займають поняття «життя», «здоров'я», «щастя», «чесність» і «віра». Найнижче цінується поняття «материнство». В рамках цієї структури цінностей поняття «материнство» не проглядається і тому знаходиться майже на останньому місці. Такий стан справ в сучасних умовах свідчить про низький інтерес студентів до питань, пов'язаних з сім'єю. Причину слід шукати, на наш погляд, у відсутності позитивних сімейних образів, цілеспрямованої особистісно-сислової підготовки до сімейного життя.

Ідеальний вік для вступу в шлюб для чоловіка студенти визначили віком від 22 до 30 років; середнє значення – 25-26 років. Вік, в якому дівчина повинна виходити заміж, молодь співвіднесла з періодом від 18 до 26 років; середнє значення – 22 роки. Майбутнє подружжя 18-20-річні студенти бачать ровесниками. Різниця у віці між подружжям, на їхню думку, повинна становити від 0 до 2-4 років.

На основі аналізу анкети «Проблеми молоді сім'ї» можна зробити наступні висновки: мотивує молодих людей до створення сім'ї, перш за все, взаємна любов, значно менше респондентів відповіли «очікування (або народження) дитини», далі «прагнення вирватися з-під опіки батьків, здобути самостійність» і «бажання спробувати себе в ролі чоловіка». Аналіз відповідей респондентів дозволяє виділити наступні проблеми молоді сім'ї (побутові, житлові, непримиренність до деяких особистісних якостей чоловіка (дружини), допомога по догляду за дитиною і її виховання, розподіл обов'язків, взаємини з батьками), напрями допомоги: на перше місце анкетовані поставили матеріальну допомогу, на друге – допомогу в організації догляду за дитиною, організації дозвілля дітей, третє – психологічна допомога,

далі – допомога в освоєнні навчального матеріалу дистанційно (по індивідуальній траєкторії) та інформування про програми для молодих сімей, допомога в організації дозвілля, створення клубу для молодих студентських сімей. За результатами анкетування юнаки відзначили важливість наступних шлюбно-сімейних цінностей (виділимо перші три позиції): вірність подружжя, любов, комфорт і затишок в домі та матеріальний дохід; а дівчата: повагу і підтримку, довіру і розуміння, любов, вірність подружжя. Інтерес викликав питання про особистісні якості, які студенти найбільше цінуватимуть в свого чоловіка. Юнаки виділили вірність, взаєморозуміння, повагу, підтримку, розум, довіру, турботу, щирість, любов, чесність; дівчата – вірність, взаєморозуміння, повагу, доброту, довіру, підтримку, турботу, щирість, веселу вдачу, любов, надійність, чуйність, самостійність тощо.

На основі отриманої інформації можна зробити висновок, що молодь, яка перебуває в потрібному для створення сімейних відносин віці, віддає собі звіт в серйозності та важливості такого показника, як «індивідуальна готовність до шлюбно-сімейних стосунків». Одночасно з цією позицією деяким учасникам експерименту не зрозумілі шляхи формування готовності до шлюбно-сімейних стосунків. З опитування стало очевидно, що роль освітніх установ в індивідуальному становленні студентської молоді не велика. Це можна пояснити тим, що особистісно орієнтований вектор сучасної освіти знаходиться в стадії розвитку та інтеграції. І тільки від створення конкретних педагогічних умов, індивідуального розвитку особистості, залежить її існування.